

ΟΜΙΛΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ κ. ΚΩΣΤΑ ΓΑΒΡΟΓΛΟΥ ΣΤΗΝ ΤΕΛΕΤΗ ΕΟΡΤΑΣΜΟΥ ΤΩΝ 80
ΧΡΟΝΩΝ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΤΩΝ

Σήμερα είναι μια μέρα σημαντική όχι μόνο για τον Σύλλογο Κωνσταντινουπολιτών, αλλά και για όλους εμάς. Γιατί γιορτάζουμε τα 80 χρόνια συνεχούς παρουσίας του πιο παλιού Συλλόγου που τόσο πολύ συνέβαλε στην επίλυση τόσων πολλών προβλημάτων των Ρωμιών. Αλλά η ιστορία του Συλλόγου δείχνει και την επιμονή ορισμένων ανθρώπων να είναι διατεθημένοι να ξοδεύουν χρόνο για το κοινό καλό, χωρίς υστεροβουλίες, κάτι για το οποίο είμαστε όλοι ευγνώμονες. Εγώ προσωπικά ευχαριστώ το Διοικητικό Συμβούλιο για την τιμή που μου έκαναν συμπεριλαμβάνοντας με ανάμεσα στους σημερινούς ομιλητές.

Θα ήθελα να εκφράσω ορισμένες σκέψεις για τι σημαίνει για τις ερχόμενες γενιές να αισθάνονται Ρωμιοί. Οι επόμενες γενιές που δεν θα έχουν τις δικές μας δυσκολίες. Την αλλόκοτη αμηχανία για το πώς θα αντισταθούν μετά από πολλά χρόνια την Πόλη. Τον φόβο ότι άλλαξε τόσο πολύ που δεν θα γνωρίζεις πια τίποτα. Την αγωνία ότι παντού θα κυριαρχεί η ασχήμια και πως και εσύ θα αισθανθείς μία περίεργη ενοχή για αυτήν την ασχήμια. Και το θέμα μας είναι οι νέες γενιές που δεν θα βρίσκουν συνέχεια μπροστά τους το πιο δύσκολο και ανελέητο ερώτημα: πώς θα ήταν τα πράγματα αν δεν φεύγαμε και μέναμε; Ένα ερώτημα που δεν είναι δυνατό να απαντηθεί, που όμως δεν είναι δυνατό και να μην κουρνιάζει στο κεφάλι όσων φύγαμε από την Πόλη.

Οι ιστορίες των Ρωμιών, λοιπόν, είναι ιστορίες γεμάτες δυσκολίες. Είναι ιστορίες γεμάτες ψιθυριστές κουβέντες, κυρίως των μεγάλων όταν μιλούσαν στα τούρκικα που σχεδόν πάντοτε σήμαιναν κακά μαντάτα. Οι ιστορίες των Ρωμιών είναι ιστορίες γεμάτες σταυροκοπήματα για να μην έρθει το κακό, και σταυροκοπήματα μετά το κακό ώστε να φύγει γρήγορα. Αλλά οι ιστορίες των Ρωμιών είναι, κυρίως, ιστορίες με ατέλειωτους αποχαιρετισμούς.

Αποχαιρετισμούς στην καταστροφή το '22.

Αποχαιρετισμούς στην ανταλλαγή των πληθυσμών αργότερα.

Αποχαιρετισμούς στις είκοσι ηλικίες που πήραν οι Τούρκοι στον στρατό για να τους ξεκάνουν αν η Τουρκία έμπαινε στον πόλεμο στο πλευρό της Γερμανίας.

Αποχαιρετισμούς στο βαρλίκι, για όλους όσους εξορίστηκαν στην Ανατολή και έσκαβαν και έσπαγαν πέτρες επειδή η μεγάλη πλειοψηφία δεν είχε να πληρώσει τους έκτακτους δυσβάστακτους φόρους.

Αποχαιρετισμούς στα Σεπτεμβριανά του '55, για όσους έφυγαν όταν το παρακράτος σε μία νύχτα κατέστρεψε ότι ρωμαϊκό έβρισκε μπροστά του.

Αποχαιρετισμούς στις απελάσεις του '64, όταν με τόση βαβρότητα διώχθηκαν οι Έλληνες υπήκοοι πάλι με αφορμή το Κυπριακό.

Οι ψίθυροι, λοιπόν, τα σταυροκοπήματα και οι αποχαιρετισμοί. Και η πορεία προς την Ελλάδα. Μια Ελλάδα, όμως, δύσκολη και αφιλόξενη. Μια χώρα όπου οι Ρωμιοί γεύτηκαν την κοινωνική περιφρόνηση και την πολιτισμική αποξένωση. Ερχόμενοι οι Ρωμιοί στη ρημαγμένη Ελλάδα του Μεσοπολέμου έφτασαν σε έναν τόπο φτωχό με περιορισμένες δυνατότητες να απορροφήσει τέτοιο μεγάλο αριθμό ανθρώπων. Γιατί δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι στην Ελλάδα δεν ήρθε μόνο κόσμος από την Πόλη, αλλά από πολλά άλλα μέρη: τη Σμύρνη, την Ανατολή, την Τραπεζούντα. Ήταν ορθόδοξοι πληθυσμοί με πολύ διαφορετικές πολιτισμικές καταβολές. Στην Ελλάδα ήρθαν Ρωμιοί από την Πόλη και αργότερα, σε χρόνια γεμάτα κοινωνικές εντάσεις και πολιτικά προβλήματα. Όλες αυτές οι ομάδες συναντήθηκαν με τον ντόπιο πληθυσμό και μέσα από εξαιρετικά περίπλοκες και δύσκολες διεργασίες κατάφεραν να ορίσουν έναν δικό τους χώρο, μια δική τους ιδιαιτερότητα στο πλαίσιο του εθνικού κορμού. Και αυτή η ιδιαιτερότητα τους χάραξε σημαντικές πορείες στα γράμματα, τις τέχνες και τις επιστήμες. Ας μην αναζητούμε, όμως, ενιαία χαρακτηριστικά, ενιαίες συνήθειες, ούτε, καν, ενιαίες επιδιώξεις, αν και για όλους όσους ήρθαν από την Σμύρνη, την Ανατολή, την Τραπεζούντα και την Πόλη κυρίαρχο ήταν το να μπορέσουν να βιώσουν μια ζωή δίκαιη και χωρίς κατατρεγμούς.

Είναι σε όλους μας γνωστό ότι οι απανταχού μειονότητες έχουν υποφέρει και έχουν περάσει πολύ δύσκολες περιόδους ακόμη και σε κοινωνίες που θεωρούνται φιλελεύθερες. Και έχουν οι μειονότητες αυτήν το σισύφιο χαρακτηριστικό. Όσο αρνούνται να ενσωματωθούν στην πλειοψηφία τόσο εντείνονται τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Όσο ενσωματώνονται στην πλειοψηφία τόσο χάνονται τα ιδιαίτερα τους χαρακτηριστικά. Αυτός είναι ο κανόνας παρά το γεγονός ότι κάθε μειονότητα σε κάθε διαφορετική κοινωνία βιώνει διαφορετικές σε ένταση καταστάσεις. Και όπως κάθε μειονότητα έχει τους μύθους που την συντηρούν, έτσι και έχουμε τους δικούς μας. Και όπως όλες οι ιστορίες όσων έφυγαν από τον τόπο όπου γεννήθηκαν και μεγάλωσαν, έτσι και οι ιστορίες των Ρωμιών είναι ιστορίες μνήμης. Έχει, όμως, τεράστια σημασία ποιοι αφηγούνται αυτές τις ιστορίες. Γιατί γύρω από τους Ρωμιούς και την Πόλη έχουν υφανθεί ακραίες απόψεις, έχουν οικοδομηθεί μύθοι, έχουν κρυφτεί πολλές αλήθειες. Μόνον αν η μελέτη της ιστορίας των Ρωμιών γίνει νηφάλια και επιστημονικά θα μπορέσει να γίνει κατανοητή η τόσο περίπλοκη πορεία μας. Μόνο αν είμαστε διατεθειμένοι να απομακρυνθούμε από την συναισθηματική αφήγηση του παρελθόντος θα καταφέρουμε να διασωθεί το παρελθόν μας.

Για αυτό και όταν μιλάμε για εμάς, αλλά κυρίως, για όσους στο μέλλον θα αισθάνονται Ρωμιοί, είναι σημαντικό να επαναπροσδιορίσουμε τις σχέσεις μας με το παρελθόν. Ο εφησυχασμός στο μεγαλείο του παρελθόντος, παρ' όλο που είναι κατανοητός για ψυχολογικούς και ανθρώπινους λόγους, είναι κάτι που δεν μας έχει βοηθήσει πολύ. Το μεγάλο πρόβλημα είναι η διαχείριση της ιστορίας μας στο πλαίσιο ενός σύγχρονου κόσμου. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο το μνημόσυνο του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου που γίνεται κάθε χρόνο, στις 29 Μαΐου, δεν βοηθάει, νομίζω, σε αυτή την πιο σύνθετη προσέγγιση. Γιατί το μνημόσυνο δεν γίνεται για την σωτηρία της ψυχής του Παλαιολόγου, δεν γίνεται καν για να διαφυλαχτούν μνήμες. Μήπως λοιπόν πρέπει να αναρωτηθούμε τι εξυπηρετεί άραγε μία τέτοια χρήση της Ιστορίας; Ή σε τι ακριβώς παραπέμπουν όλες οι εικόνες που έχουν την Αγία Σοφία χωρίς μιναρέδες; Το ζητούμενο είναι να διαχειριστούμε την ιστορία μας σε έναν σύγχρονο κόσμο, αναδεικνύοντας ένα παρελθόν των Ρωμιών με τεράστιες προσφορές τόσο στην διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας όσο και στην Τουρκική Δημοκρατία, όπως και στην Ελληνική Κοινωνία.

Μόνον αν είμαστε έτοιμοι να διερευνήσουμε όλους τους δυνατούς παράγοντες που συνέβαλαν στην πορεία μας, θα μπορέσουμε να αφήσουμε μία πειστική παρακαταθήκη. Όσες μειονότητες επικεντρώθηκαν στην συγγραφή του παρελθόντος τους αποκλειστικά και μόνο για να επιμερίσουν ευθύνες σε άλλους, αυτές ξεχάστηκαν σε λίγες γενιές. Όσες έκαναν προσπάθειες να γράψουν νηφάλια και επιστημονικά για το παρελθόν τους, αυτές κατάφεραν να αποκαλύψουν με τρόπο αναμφισβήτητο τους λόγους που οδήγησαν στην συγκεκριμένη τους πορεία. Τα τελευταία χρόνια άρχισαν να διαφαίνονται κάποιες νέες πραγματικότητες. Οι ακαδημαϊκές ανταλλαγές των τελευταίων 15 ετών, η επιμονή διαφόρων διανοουμένων αλλά και πολιτών και στις δύο χώρες σε μια αντιεθνικιστική και δημοκρατική διαχείριση των προβλημάτων, η επιμονή πολλών Ρωμιών να πάνε κόντρα σε κατεστημένα συμφέροντα, άρχισε να αποδίδει καρπούς. Αρχίζουν να δημοσιεύονται έρευνες, να γράφονται άρθρα αλλά και να γίνονται κουβέντες πάνω σε θέματα που ήταν ταμπού στην Τουρκία για του Ρωμιούς, αλλά και στην Ελλάδα για του Τούρκους της Δυτικής Θράκης. Στο Συνέδριο που έγινε στην Πόλη για το Μέλλον των Ρωμιών πριν δύο χρόνια, αλλά και σε εκδηλώσεις που έγιναν στην Αθήνα με αφορμή την επέτειο των Σεπτεμβριανών, κατατέθηκαν εξαιρετικά σημαντικές απόψεις ελλήνων και τούρκων ακαδημαϊκών. Η συμμετοχή των νέων αυτών ελλήνων και τούρκων ακαδημαϊκών είναι ιδιαίτερα επικοδομητική, διότι δεν έχουν, αν θέλετε, και τα υποκειμενικά βαρίδια που έχουμε εμείς, και τα οποία μας εμποδίζουν να πλησιάσουμε κάποια θέματα πιο αντικειμενικά. Πρέπει όμως να είμαστε ειλικρινείς με τον εαυτό μας, διότι σήμερα αισθανόμαστε όλοι μας μια κάποια δικαίωση, που ακούμε στα τούρκικα αυτά που εμείς λέμε μεταξύ μας στα ελληνικά. Αν αύριο, όμως, από τα συμπεράσματα των ερευνών τους, προκύψουν άλλα αποτελέσματα που δεν θα είναι τόσο ευχάριστα για εμάς, πρέπει να είμαστε εξ ίσου ανοιχτοί να τα ακούσουμε.

Διαχειριζόμαστε το παρελθόν μας δεν σημαίνει το ξεχνάμε. Δεν σημαίνει ότι πρέπει να αγνοήσουμε τόσα πολλά που χαρακτηρίζουν την ιδιαιτερότητα μας. Σημαίνει ότι πρέπει να τα διατηρήσουμε, ενισχύοντας εκείνα τα στοιχεία που είναι δικά μας, μέσα από τα οποία καταφέραμε να μπολιάσουμε και την ελληνική κοινωνία. Τέτοια δραστηριότητα, παραδείγματος χάριν, είναι η μαγειρική αλλά και οι τρόποι με τους οποίους απολαμβάνει κανείς το φαγητό. Δεν ήταν, προφανώς, τυχαία η εντυπωσιακή επιτυχία της ταινίας *Πολιτική Κουζίνα*. Πιστεύω ότι ένας από τους πολλούς λόγους της επιτυχίας ήταν και ότι εδειξε σε μια περίοδο παγκοσμιοποίησης και ομογενοποίησης των συνηθειών, την σημασία να μαζεύονται οι φίλοι και συγγενείς γύρω από το τραπέζι, και το οποίο απειλείται πια από τον τρόπο ζωής που έχουμε στις μεγάλες πόλεις. Αλλά δεν είναι μόνο τα θέματα γύρω από τον πολιτισμό του φαγητού που μας έχουν χαρακτηρίσει και θα πρέπει να καλλιεργήσουμε με διάφορους τρόπους. Είναι και πολλά άλλα στοιχεία της καθημερινής λειτουργίας στην Πόλη και

που με τον έναν ή άλλον τρόπο συνεχίστηκαν και εδώ. Η εθελοντική προσφορά στις φιλοπτώχους δραστηριότητες των διαφόρων κοινοτήτων, οι πολιτιστικές κινήσεις που αποτελούν έκφραση της σημασίας που δίνουμε στη συλλογική εθελοντική δουλειά, λαμπρό παραδειγμα της οποίας είναι και ο Σύλλογος Κωνσταντινουπολιτών αποτελούν κάποια από τα παραδείγματα στα οποία αναφέρομαι.

Το θέμα, όμως, που θα πρέπει να μας απασχολεί περισσότερο από όλα, είναι το ερωτηματικό στο τέλος του τίτλου της σημερινής ομιλίας. Και για να το πω λιγάκι προκλητικά: θα συνεχίσουν να αισθάνονται Ρωμιοί οι νεώτερες γενιές; Έχουν περάσει παραπάνω από τρεις γενιές από το 1922. Τι σημαίνει να λέγεται Ρωμιός σήμερα; Τι ακριβώς θα σημαίνει να αισθάνονται Ρωμιοί στο μέλλον, άτομα που ένας μακρινός πρόγονος τους έτυχε να έχει γεννηθεί στην Πόλη; Τίποτα δεν μας εξασφαλίζει ότι η συνείδηση της Ρωμιοσύνης, θα υπάρχει στο μέλλον, αφού και άλλες μειονότητες έσβησαν σε πολλά άλλα μέρη του κόσμου.

Και το βασικό είναι: Τι θα *συνεπάγεται* να αισθάνεται κανείς Ρωμιός; Τι θα *απαιτεί* η κοινωνία από όσους θα συνεχίσουν να αισθάνονται Ρωμιοί; Και πώς θα ήθελαν οι ίδιοι να συμβάλουν με αυτήν τη ιδιότητα τους, ιδιότητα που έχουν επειδή κουβαλούν μέσα τους αξίες, μνήμες, και πολιτισμικές διαδρομές που ως ένα βαθμό τους διαφοροποιούν από τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας;

Το εύκολο θα είναι να συνεχίσουμε να ετεροκαθορίζομαστε, να κρατάμε ζωντανές μνήμες και γεγονότα που αποκλειστικό στόχο θα έχουν να αποδείξουμε πόσο απαίσιοι και βάρβαροι είναι οι Τούρκοι. Η Μικρασιατική καταστροφή, το Βαρλίκι, τα Σεπτεμβριανά, και οι απελάσεις δεν είναι γεγονότα που πρέπει να ξεχαστούν. Πρέπει να τα συζητάμε και να τα μελετάμε για να κατανοήσουμε καλύτερα τι έγινε, και κυρίως γιατί έγινε ότι έγινε. Ας πάρουμε μία πλευρά με την οποία συμφωνούμε όλοι: ότι μία από τις σημαντικότερες παραμέτρους αυτών των γεγονότων ήταν ο αχαλίνωτος και βαθιά δογματικός εθνικισμός της Τουρκίας. Αν, λοιπόν, εμείς ήμασταν θύματα εθνικισμού, τότε ήρθε, νομίζω η ώρα, για να γίνουμε οι πιο γνήσιοι αντιεθνικιστές. Όχι μόνο για να είμαστε εναντίον του τουρκικού εθνικισμού, αλλά και για να γίνουμε αντίπαλοι όλων των άλλων εθνικισμών, και, κυρίως, του Ελληνικού αφού εδώ ζούμε, είμαστε πολίτες αυτής της χώρας, και την προκοπή αυτής της κοινωνίας θέλουμε. Το δηλητήριο του τουρκικού εθνικισμού μας έκανε να βιώσουμε ανεπίπωτες λύπες. Το δηλητήριο, όμως, δεν είναι χαρακτηριστικό μονάχα του τουρκικού εθνικισμού, αλλά όλων των εθνικισμών. Πόσο σπουδαίο θα ήταν στην ιστορία της Ρωμιοσύνης, αν τα άτομα της νέας γενιάς που οι πρόγονοι τους τόσο υπέφεραν από τον εθνικισμό, γίνουν οι προπαγανδιστές του αντιεθνικισμού. Όχι για να δώσουμε συγχωροχάρτι στους Τούρκους, αλλά για να συμβάλλουμε στην εδραίωση μιας άλλης σχέσης με τους Τούρκους και, κυρίως, με αυτούς που σήμερα πιστεύουν βαθύτατα ότι ο εθνικισμός της Τουρκίας είναι θανάσιμος για την όποια πρόοδο της.

Αλλά το Βαρλίκι, τα Σεπτεμβριανά, και οι απελάσεις δεν ήταν μονάχα αποτέλεσμα του εθνικισμού. Ήταν αποτέλεσμα και της πλήρους καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Χωρίς έλεος, χωρίς αιδώ, χωρίς καμία αίσθηση ότι τα μέλη μιας κοινωνίας ανεξάρτητα από θρησκεία και πολιτικές πεποιθήσεις έχουν δικαιώματα που το κράτος πρέπει να διαφυλάττει. Και εκεί το Τουρκικό κράτος υπήρξε πρωταθλητής στις παραβιάσεις. Ας σκεφτούμε, όμως, λιγάκι, πόσο σπουδαίο στην ιστορία της Ρωμιοσύνης θα είναι, όταν όσοι συνεχίζουν να αισθάνονται Ρωμιοί θα δίνουν αγώνα υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που συνεχίζουν να παραβιάζονται. Όχι μόνο στην Τουρκία, αλλά ακόμα και εδώ στη ίδια τη χώρα μας στους Τούρκους της Δυτικής Θράκης, στους λογής μετανάστες. Πόσο σημαντικό θα είναι οι απόγονοι όσων υπέφεραν από τους Τούρκους, να είναι αυτοί που θα απαιτήσουν να σέβονται *όλοι* αυτά τα δικαιώματα που έχουν κατοχυρωθεί με διεθνής συνθήκες. Αλήθεια, πόσο περήφανοι θα πρέπει να είμαστε αν όσοι από τις νεώτερες γενιές που θα συνεχίσουν να αισθάνονται Ρωμιοί κατάφεραν να υπερβούν τους λόγους που έκαναν εμάς να υποφέρουμε τόσο πολύ. Και να καταφέρουν να υπερβούν τους λόγους όχι ξεχνώντας τα δεινά, αλλά προσπαθώντας να *κατανοήσουν τις αιτίες* των δεινών και να είναι οι βασικοί πολέμιοι αυτών των αιτιών όπου και αν εμφανίζονται. Και εδώ ο Σύλλογος Κωνσταντινουπολιτών παίζει έναν πρωταγωνιστικό ρόλο με τις δραστηριότητες του στο πλαίσιο του Οργανισμού για την Ασφάλεια και την Συνεργασία στην Ευρώπη.

Δεν είναι πια Ρωμιοί στην Πόλη μόνο όσοι μιλάνε ελληνικά και είναι χριστιανοί ορθόδοξοι. Σε αυτούς τους Ρωμιούς έχουν προστεθεί εδώ και αρκετά χρόνια οι αραβόφωνοι από την περιοχή της Αντιόχειας. Ξανασυναντιούνται, λοιπόν, στην Πόλη, δυο διαφορετικά πολιτισμικά ρεύματα, όπως έχει γίνει τόσες πολλές φορές και στο παρελθόν. Όπως έγινε όταν ήρθαν στην Πόλη οι αρβανίτες, όταν ήρθαν πολλοί καραμανλήδες που δεν έμαθαν ποτέ ελληνικά. Αυτά είναι ζητήματα πάνω στα οποία πρέπει να σκύψουμε και να τα εξετάσουμε. Υπήρξε δηλαδή και στο παρελθόν μια όσμωση διαφορετικών πολιτισμών, υπήρξε μια όσμωση συνηθειών και αξιών. Η αναπαραγωγή των Ρωμιών έγινε με διαφορετικούς όρους σε κάθε ιστορική περίοδο, και ανάλογα με τους όρους αναπαραγωγής σφραγίστηκε και η ταυτότητά τους. Νομίζω ότι και στην σημερινή συγκυρία, η αναπαραγωγή των Ρωμιών στην Πόλη, θα γίνει με δραματικά διαφορετικούς τρόπους από ότι τα τελευταία 75 χρόνια.

Και θα πρέπει να δεχτούμε αυτές τις νέες ιστορικές πραγματικότητες, έτσι ώστε όταν θα υπάρξουν οι αναγκαίες συνθήσεις να μπορούμε να τις διαχειριστούμε για το καλό όλων μας.

Να, λοιπόν, ένας χώρος παρέμβασης για τις νέες γενιές που θα θελήσουν να βοηθήσουν τους Ρωμιούς στην Πόλη. Αυτή άκριβώς η πραγματικότητα μας πρέπει να μας αναγκάσει όλους να αντιμετωπίσουμε το σοβαρότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι Ρωμιοί της Πόλης σήμερα, κι αυτό είναι το θέμα της γλώσσας. Γνωρίζετε ενδεχομένως ότι πολλά από τα παιδιά που πάνε στα ελληνικά δημοτικά σχολεία της Πόλης, δεν έχουν τα ελληνικά ως μητρική τους γλώσσα. Και έτσι δημιουργείται ένα τεράστιο θέμα γλωσσικής επάρκειας για τους αραβόφωνους ή ακόμη και για τα παιδιά από μεικτούς γάμους. Πάνε σχολείο χωρίς να γνωρίζουν ελληνικά, και στα σχολεία δεν διδάσκεται η γλώσσα ως τέτοια. Στα δημοτικά σχολεία θεωρείται ότι όλοι την γνωρίζουν και με βάση αυτό γίνονται τα μαθήματα. Αυτό γίνεται σε όλα τα δημοτικά του κόσμου. Τα δημοτικά δεν είναι σχολεία όπου μαθαίνει κανείς από την αρχή τη μητρική του γλώσσα, αλλά θεωρείται ότι είναι γνώστης μιας γλώσσας και η οποία καλλιεργείται στο σχολείο με διάφορους τρόπους. Στην Πόλη, λοιπόν, η πλειοψηφία όσων πάνε στο Δημοτικό δεν γνωρίζουν τα ελληνικά. Οι δάσκαλοι για προφανείς λόγους αναγκάζονται να προβιάσουν τα παιδιά τα οποία ούτε γράμματα μαθαίνουν της προκοπής ούτε και τη γλώσσα κανονικά. Τα παιδιά που έχουν μητρική γλώσσα τα ελληνικά μιλάνε τούρκικα μαζί τους στα διαλείμματα, γιατί παιδιά είναι και θέλουν να επικοινωνούν όταν παίζουν. Υπάρχει, λοιπόν, ένας ορατός κίνδυνος να παραμείνει στην Πόλη ένας πληθυσμός ορθόδοξος μεν, αλλά όχι ελληνόφωνος. Αν μελετήσει κανείς τις στατιστικές που με κόπο και συστηματικότητα έχει κάνει ο Δημήτρης Φραγκόπουλος, διαπιστώνει ότι αν συνεχιστεί αυτή η τάση, είναι ορατός ο κίνδυνος της έκλειψης της ελληνόφωνης παιδείας.

Ο καλύτερος τρόπος εκμάθησης της γλώσσας είναι στα νηπιαγωγεία. Και υπάρχουν πολλές φωνές στην Πόλη από φωτισμένους Ρωμιούς που ζητάν επίμονα να διδάσκεται η ελληνική γλώσσα πριν πάνε τα παιδιά σχολείο. Και εκεί δημιουργείται το εξαιρετικά σοβαρό πρόβλημα. Η Ελληνική Κυβέρνηση αρνείται στους Ρωμιούς να θέσουν το θέμα δημόσια, ενώ η ίδια αρνείται να το συζητήσει με τις τουρκικές αρχές. Η επίσημη δικαιολογία της είναι ότι θα θελήσουν να κάνουν το ίδιο και οι Τούρκοι στα νηπιαγωγεία στη Δυτική Θράκη. Θεωρώ το επιχείρημα γελοίο. Αν θελήσουν να το κάνουν οι Τούρκοι στην Δυτική Θράκη ας το κάνουν. Έτσι κι'αλλιώς μαθαίνουν τα παιδιά στην Δυτική Θράκη τα τούρκικα από το σπίτι τους. Δεν μπορούμε να μην παίρνουμε πρωτοβουλίες για θέματα γλωσσικά ή πολιτιστικά, και να βρισκόμαστε μόνιμα σε μια παραλυτική αδράνεια στο όνομα μιας αδιέξοδης πολιτικής αμοιβαιότητας. Επειδή, λοιπόν, είναι τόσο γελοίο και ανυπόστατο το επιχείρημα, μήπως, η Ελληνική Κυβέρνηση δεν θέλει να ταραξεί τα νερά για άλλους λόγους; Μήπως οι Ρωμιοί στην Πόλη της είναι ένα πρόβλημα που αντί να το αντιμετωπίσει στο πλαίσιο διεθνών συνθηκών και της αναζήτησης μιας λύσης για την ουσιαστική συνέχιση των Ρωμιών, επικαλείται μια αρχή που εκ των πραγμάτων δεν ισχύει πια και μέχρι τώρα μάλλον τους Τούρκους έχει ωφελήσει; Ας μην κατηγορούμε μόνο τους Τούρκους, όταν η ελληνική πολιτική για το θέμα των Ρωμιών στην Πόλη είναι τόσο άτολμη και αλλοπρόσαλλη. Ορθά καταγγέλλουμε ότι οι Τούρκοι δεν θέλουν να λειτουργήσει η Θεολογική Σχολή της Χάλκης και το ότι δεν θέλουν να αποκαλείται Οικουμενικός ο Πατριάρχης. Αλλά ας μην ξεχνάμε ότι αν η εκπαίδευση των Ρωμιών συνεχιστεί με τον ίδιο τρόπο που γίνεται μέχρι τώρα, τότε ακόμη και να λειτουργεί η Θεολογική Σχολή ακόμη και να αποκαλείται Οικουμενικός ο Πατριάρχης χωρίς προβλήματα, θα έχει εξαφανιστεί το ελληνόφωνο της Ρωμοσύνης. Και δεν θα φταίνε μόνο οι Τούρκοι αλλά και οι Ελληνικές Κυβερνήσεις που δεν έχουν το παραμικρό σε αυτήν την κατεύθυνση.

Πιστεύω ακράδαντα ότι πολλοί από τους νεώτερους θα συνεχίσουν να αισθάνονται Ρωμιοί, επανακαθορίζοντας με ριζικούς τρόπους το τι σημαίνει να αισθάνεται κανείς Ρωμός και να μην έχει γεννηθεί και μεγαλώσει στην Πόλη. Όσοι θελήσουν να αισθάνονται Ρωμιοί στο μέλλον, θα είναι πολύ πιο εύκολο να τακτοποιήσουν τους λογαριασμούς τους με το ζοφερό παρελθόν που έζησαν οι δικοί τους, και να εμπλακούν σε κοινωνικές και πολιτικές διεργασίες που θα κάνουν δικαιότερη την ζωή όσων ανήκουν στις μειονότητες, είτε αυτές είναι στην Ελλάδα, είτε είναι στην Πόλη.